

Сацький П.В. (Київ)

УКРАЇНО-РОСІЙСЬКІ СОЮЗНІ ДОГОВОРИ 1920 ТА 1922 рр. І СТАТУС УСРР У СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

У статті досліджуються україно-російські союзні договори 1920 та 1922 рр., які заклали підвалини створення СРСР у контексті зовнішньополітичного курсу радянських республік.

Формування міжнародного статусу УСРР у 1920-ті рр. відбувалося на правовій основі, закладеній союзними договорами між УСРР та РСФРР 1920 й 1922 рр. Тому ці договори потребують аналізу, зважаючи на процес становлення системи міжнародних відносин у Європі після Першої світової війни, у контексті відносин цих двох радянських республік та утвореного союзним договором 30 грудня 1922 р. СРСР із Німеччиною, Польщею й державами Прибалтики. Німеччина в процесі інтеграції радянських республік у повоєнну систему міжнародних відносин виступає важливим суб'єктом зважаючи на те, що першим актом, завдяки котрому УСРР та РСФРР стали суб'єктами міжнародного права, були мирні договори, підписані у Брест-Литовську. На основі цих договорів, завдяки яким зберігався стан миру між цими державами, й могли та розбудовувалися відносини УСРР й РСФРР із Німеччиною. Не менш важливе значення у здобутті статусу суб'єктів міжнародного права для УСРР і РСФРР мали держави, утворені на уламках колишньої Російської імперії – Польща та Балтійські країни.

Дослідженню договорів між радянськими республіками і процесу становлення союзнаї держави СРСР присвятили свої **праці** багато радянських дослідників¹, а також представників західної історіографії². Нові підходи до процесу трансформації статусу УСРР внаслідок укладення союзних договорів виробили українські дослідники³. Радянська історіографія розглядала укладання союзних договорів як прагнення трудящих радянських республік спільно протистояти військовому й економічному тиску капіталістичного оточення. Представники західної історіографії розглядали укладання цих договорів та утворення СРСР як юридичне завершення військової боротьби проти національних українських урядів. Українські дослідники розглядають інтеграцію УСРР у союзну державу СРСР як

¹ Якубовская С. И. Строительство Союзного Советского социалистического государства. 1922-1925. – М., 1960; Курицин В. М. Государственное сотрудничество между Украинской ССР и РСФСР в 1917-1922 гг. – М., 1957.

² Goodman E. The Soviet Design for World State. – New-York, 1960; Pipes R. The Formation of Soviet Union. Communism and Nationalism, 1917-1923. – Cambridge, 1964.

³ Нариси з історії дипломатії України / О. І. Галенко, Є. Є. Камінський, М. В. Кірсенко та ін. / під ред. В. А. Смолія. – К., 2001.

результат громадянської війни в самій Україні, досліджуючи військові дії на українських територіях не як складову громадянської війни у колишній Російській імперії, а як паралельний процес. Внаслідок громадянської боротьби в самій Україні вона опинилася під контролем РСФРР та втратила статус суб'єкта міжнародного права.

Аналізуючи союзні договори, слід розглянути значення їх для інтеграції УСРР політичної й економічної в систему міжнародних відносин у Європі після Першої світової війни, а також для врегулювання статусу збройних сил на території цієї республіки. Останнє мало значення на завершення бойових дій на території УСРР у 1920 р. Глибокого й системного аналізу потребує й статус УСРР відносно РСФРР у контексті союзних договорів, укладених у 1920 й 1922 рр.

Дослідження динаміки статусу УСРР на міжнародній арені у контексті союзних договорів слід розпочати з аналізу Союзного робітничо-селянського договору між РСФРР і УСРР від 28 грудня 1920 року. Цим Договором було об'єднано деякі Народні комісаріати. Але слід відзначити, що залишався самостійним Комісаріат Закордонних справ УСРР, а, отже, Україна мала змогу вести власну зовнішню політику. Підпали під об'єднання комісаріати, котрі стосувалися військових і господарських справ¹. Слід зазначити, що єдність Комісаріату Військових та Морських Справ була зумовлена станом війни із білогвардійськими політичними утвореннями, які підтримували країни Антанти й визнали їх правонаступниками колишньої Російської імперії. Щодо УСРР, то на 1920 р. її міжнародний статус залишався невизначеним, а його право юрисдикції на територію колишньої УНР – спірним із Директорією УНР. Війська Червоної армії на території України формувалися спільно із радянською Росією для опору іноземній інтервенції та підтриманим іноземними державами військовим формуванням, тобто використовувалися за узгодженням у системі міжнародних відносин призначенням армії. Тому повноцінне врегулювання статусу та порядку створення, розміщення і переміщення військових формувань на території республіки для РНК УСРР було можливим лише у відносинах із РСФРР². Відповідно й статус Збройних сил, дислокованих на території УСРР, слід було врегулювати підпорядкувавши їх єдиному легітимному командуванню в системі міжнародних відносин.

У питанні об'єднання комісаріатів управління господарством, слід перш за все проаналізувати позицію об'єднання Комісаріатів Зовнішньої Торгівлі, Шляхів, Пошт і Телеграфів та Фінансів. Ці комісаріати створювали можливість для уряду РСФРР виконувати

¹ Союзний робітничо-селянський договір між РРФСР і УСРР. 28 грудня 1920 р. // Українська РСР на міжнародній арені. Зб. документів (1917-1923). – К., 1966. – С. 227.

² Декрет Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету про об'єднання Радянських Республік Росії, України, Литви і Білорусії для боротьби із збройною інтервенцією. 1 червня 1919 р. // Українська РСР на міжнародній арені. Зб. документів (1917-1923). – К., 1966. – С. 107-108.

частину колишніх зобов'язань Російської імперії щодо забезпечення торгового балансу в системі міжнародних економічних зв'язків. Особливо це стосувалося постачання продовольства на зовнішні ринки, а без українського продовольства європейський торговий баланс був неможливий, зважаючи на повоєнний стан економіки у країнах Європи¹. Самостійно для УСРР перебрати на себе російську частину ринків і частки в торговому балансі Європи було неможливо, зважаючи на невизначеність статусу УСРР. На це прагнули робити ставку керівники Директорії УНР, звертаючись до країн Антанти за допомогою в боротьбі проти радянського уряду в Україні². Таким чином, згідно з союзним договором РСФРР виводила українську продукцію на зовнішні ринки й повертала частину зовнішньоекономічних зобов'язань колишньої Російської імперії. Це було надзвичайно актуально для обох республік – підписантів союзного договору зважаючи на те, що згідно з цим договором УСРР не мала жодних зовнішніх зобов'язань, котрі впливали б із факту належності її території до Російської імперії³. Внаслідок цього УСРР втрачала можливість зарекомендувати себе на міжнародній арені й у статусі правонаступника колишньої імперії.

Виходячи із факту наступності РСФРР зовнішньоекономічних зобов'язань колишньої Російської імперії, слід звернути увагу на питання регулювання статусу транспортних магістралей на території УСРР, котрі, зокрема, мали забезпечити безперебійне їх виконання. Для врегулювання їх статусу слід було взяти під контроль транспортну та зв'язкову інфраструктуру легітимними управлінськими органами уряду – правонаступника Російської імперії. Повноправними правонаступниками функцій міністерств колишньої Російської імперії могли бути наркомати РСФРР, оскільки вони репрезентували на Ризькій конференції фінансово-економічні зобов'язання та «спадщину» колишньої імперії, у тому числі й колишнього царства Польського. Ця «спадщина» включала не лише золотий запас і підприємства, а й транспортні засоби, природні ресурси імперії тощо⁴. Щоб розмежувати правонаступність цієї «спадщини», слід було забезпечити її управління єдиним управлінським центром – правонаступником колишньої Російської імперії. Тому єдиним виходом було об'єднати угодою між республіками відповідні профільні комісаріати.

¹ К вопросу о вывозе хлеба из Украины. К докладу т. Раковскому. // Центральный державный архив вищих органов управления Украины (далі ЦДАВО України), ф. Р-4 сч., оп. 1 с., спр. 14, арк. 3.

² Меморандумы Украинской Народной Республики Генуэзской конференции и Лиге Наций // ЦДАВО України, ф. Р-4 сч., оп. 1 с., спр. 598, арк. 11-12.

³ Союзний робітничо-селянський договір між РРФСР і УСРР. 28 грудня 1920 р. // Українська РСР на міжнародній арені. Зб. документів (1917-1923). – К., 1966. – С. 227.

⁴ Докладная записка А. А. Иоффе относительно договоренности с польской стороной по финансово-экономическим вопросам наркоминдел Г. В. Чичерину, Предсовнарком В.И. Ленину, Предреввоенсовresp Л. Д. Троцкому, ЦК РКП Н. А. Крестинскому, Предсовнаркомукр Х. Г. Раковскому. № 15, Рига, 23-го февраля 1921 г. // Польско-советская война 1919-1920 (Ранее неопубликованные документы и материалы): У 2 т. – М., 1994. – Т. 2. – С. 200-201.

Для забезпечення повноцінної участі РСФРР у забезпеченні європейського торгового балансу та представництва у зовнішньоекономічних відносинах усіх територій колишньої Російської імперії було об'єднано також і Комісаріати управління трудовими ресурсами й господарством. На території УСРР було зосереджено значну частину промислового потенціалу колишньої імперії, відповідно, цей потенціал потребував врегулювання його статусу в системі міжнародних економічних відносин.

Більш ґрунтовного аналізу потребує позиція договору про скасування зобов'язань УСРР, котрі могли б впливати із перебування її території у складі колишньої Російської імперії. У тексті договору зазначено саме території, а не народ, населення тощо¹. Виходячи з цієї позиції, УСРР не могла згідно з Союзним договором розглядатися в системі міжнародних відносин як державне утворення, яке виникло на підставах права народів на самовизначення, перебуваючи в статусі території колишньої імперії. У тій же статті йдеться про те, що відповідальність за всі дії на міжнародній арені РСФРР й УСРР несуть спільно перед населенням (трудящими) цих територій. Відповідно, період від моменту припинення перебування територій УСРР у складі Російської імперії й до укладення цього союзного договору слід вважати таким, коли відповідальність за всі дії українського радянського уряду (Народного Секретаріату-1917-1918 рр., РНК УСРР-1919-1920 рр.), які могли кваліфікуватися як акти міжнародного значення, ніс лише сам цей уряд. А оскільки цей уряд не мав достатньої міжнародної легітимності – його діяльність могла бути оскарженою, а її результати – скасовано.

Представництва УНР на момент укладення союзного договору між РСФРР та УСРР у 1920 р. були акредитовані при більшості європейських урядів. Отже, акредитація представництва свідчила про визнання правомірною політичної позиції уряду та його юрисдикції на певну територію. Німеччина також визнала урядові повноваження Директорії на українських територіях, а радянська влада на них могла розглядатися як окупаційна влада «Московського Радянського Уряду»². УНР не визнавала права за радянським урядом України та РНК РСФРР представляти українські території на міжнародній арені. Тому РСФРР на основі союзного договору 1920 р. здійснювала зовнішньоекономічну діяльність і представляла економічний потенціал майже всіх територій колишньої Російської імперії, не отримавши міжнародного визнання свого права на політичне представництво значної частини цих територій³.

¹ Союзний робітничо-селянський договір між РРФСР і УРСР. 28 грудня 1920 р. // Українська РСР на міжнародній арені. Зб. документів (1917-1923). – К., 1966. – С. 227.

² Нота Вербальная в Иностранный Отдел в Берлине (Посольства УНР в Німеччині. – Авт.), 2 мая 1919 г. № 800. // ЦДАВО України, ф. Р-4 сч., оп. 1 с., спр. 15, арк. 271.

³ Меморандуми Украинской Народной Республики Генуэзской конференции и Лиге Наций // ЦДАВО України, ф. Р-4 сч., оп. 1 с., спр. 598, арк. 22-26.

Зважаючи на те, що РНК УСРР діяла на підставі наданих їй повноважень Третім Всеукраїнським з'їздом рад, котрий був правонаступником Першого з'їзду, визнаним РНК радянської Росії владою в УНР¹. Також радянська історіографія революційних подій в Україні у 1917-1920 рр. розглядала Директорію УНР як «наступника зради Центральної Ради», а не її державотворчої роботи². Відповідно, УСРР могла діяти на міжнародній арені до підписання Ризького мирного договору із Польщею у 1921 р., лише спираючись на дипломатичні напрацювання УНР до гетьманського перевороту 29 квітня 1918 р.

На основі дипломатичної «спадщини» УНР було укладено договір УСРР із Польщею в Ризі в 1920 р. на прелімінарних умовах. Договір заклав правові підвалини укладення союзного договору між УСРР та РСФРР 28 грудня 1920 р. Прелімінарним договором між РСФРР і УСРР, з одного боку, та Польщею, з другого, на радянські республіки було накладено господарські та фінансові зобов'язання, виконання яких було можливим за управління господарським комплексом та фінансовими системами цих республік централізовано. Важливість прелімінарного Ризького договору УСРР із Польщею слід відзначити у контексті створення можливості відновлення участі й можливості визначення господарсько-фінансової частки, котра припадає на території колишньої Російської імперії, у підтриманні торгового балансу в Європі, а також – фінансового балансу, завдяки встановленню фінансових відносин радянських республік із Польщею на умовах прелімінарного договору, підписаного у Ризі 12 жовтня 1920 р.³ Фінансова система Польщі розбудовувалася на основі фінансових відносин Російської імперії з країнами Антанти й зовнішніх зобов'язаннях Росії⁴.

Оскільки Польща сприяла фінансовій інтеграції РСФРР у повоєнну систему міжнародних відносин, то радянська Росія мала забезпечити для себе можливість представляти колишні території Російської імперії на міжнародній арені у фінансовій сфері. Ризьким мирним договором, прелімінарним 1920 і остаточним 1921 р. Польща визнавала РСФРР правонаступницею колишньої Російської імперії. РСФРР зобов'язувалася зняти з Польщі всю відповідальність «перед Росією» за зобов'язання, які могли б впливати із факту перебування частини її території у складі колишньої імперії. Слова зобов'язань «перед Росією»

¹ Привітання Ради народних Комісарів РСФРР Радянській владі на Україні. 16 (29) грудня 1917 р. // Українська РСР на міжнародній арені. Зб. документів (1917-1923 рр.). – К., 1966. – С. 14.

² Земнушкіна І. Советская национальная политика и буржуазные историки. – М., 1971. – С. 127.

³ Договір про перемир'я і прелімінарні умови миру між РСФРР і УСРР, з одного боку, і Польщею, з другого. 12 жовтня 1920 р. // Українська РСР на міжнародній арені. Зб. документів (1917-1923). – К., 1966. – С. 194.

⁴ Доклад А. А. Иоффе о ходе переговоров с Польшей в Риге. 6. XII. Доклад № 8. Наркоминдел Г. В. Чичерину, Предсовнарком В. И. Ленину, Предреввоенсовет Л.Д. Троцкому, ЦК РКП Н. Н. Крестинскому // Польско-советская война 1919-1920 (Ранее неопубликованные документы и материалы): У 2 тт. – М., 1994. – Т. 2. – С. 145.

у тексті договору вжито з метою підтвердити наступність радянською Росією колишньої Російської імперії, і, відповідно, її зовнішніх зобов'язань. Оскільки зовнішні зобов'язання колишньої Російської імперії повністю були прив'язані до радянської Росії, радянський уряд Росії прагнув тримати у своєму віданні всю суму відповідальності, а країни-кредитори прагнули мати гарантію сплати. Отримання гарантії сплати перебувало у площині політичній. Тому відповідною статтею у прелімінарному договорі Польща добилася для себе можливості не брати участі в процесі погашення зобов'язань Російської імперії радянською Росією, адже конфлікт радянського уряду з країнами Антанти у питанні зобов'язань ставав актуальнішим. Особливе значення мало прагнення радянської Росії взяти відповідальність не за весь обсяг зовнішніх зобов'язань колишньої імперії, визнавши заборгованість не всім кредиторам¹.

Невизнані радянські республіки, які утворилися на території колишньої Російської імперії, потребували задля відродження власного господарства, мали інтегруватися в систему міждержавних економічних відносин. Країни Антанти та держави, які приєдналися до них, прагнули створити політичні й юридичні умови ведення діалогу з державно-політичними утвореннями на територіях колишньої Російської імперії щодо її зовнішніх зобов'язань та їх успадкування. Таким суб'єктом вони бажали бачити з 1920 р. РСФРР, намагаючись позбавити її уряд юрисдикції над деякими територіями колишньої імперії, які мали велике міжнародне значення як транспортні магістралі та регіони концентрації промисловості тощо. Тому багатьма урядами європейських держав було акредитовано представництва Директорії УНР², було підтримано Польщу у війні проти РСФРР й УСРР, а також наступ військ Врангеля. Невдала радянсько-польська війна та поразка білогвардійських військ Врангеля призвели до збереження контролю РНК РСФРР над територіями України й Білорусії, разом із тим ускладнили для УСРР і БСРР можливість інтегруватися у систему міжнародних економічних відносин в повоєнному світі.

Наприкінці 1920 і в 1921 р., особливо із підписанням Ризького мирного договору, у середовищі Директорії УНР виникає група, яка дотримувалася позиції зближення з радянським урядом України³.

Дипломатичні надбання УНР могли бути корисними урядові УСРР у процесі інтеграції цієї республіки в систему міжнародних відносин і здобуття нею статусу, тому саме дипломатичні надбання УНР могли

¹ Деша Г. В. Чичерина относительно материальной стороны прелиминариев. 10 декабря 1920 г. Иоффе, Рига // Польско-советская война 1919-1920 (Ранее не опубликованные документы и материалы): У 2 тт. – М., 1994. – Т. 2. – С. 147.

² Доклад Э. Квирина Наркоминдел т. Раковскому, Наркоминдел т. Чичерину, ЦК РКП т. Крестинскому, ЦК КПБУ т. Молотову. 14/I 1921, №8, г. Рига // ЦДАВО України, ф. Р-4 сч., оп. 1 с., спр. 14, арк. 35.

³ Доклад Э. Квирина Наркоминдел т. Раковскому, ЦК КПБУ т. Коссиору, ЦК РКП т. Крестинскому, Наркоминдел т. Чичерину. 30/XI 1920 г. // ЦДАВО України, ф. Р-4 сч., оп. 1 с., спр. 14, арк. 9.

стати вагомим засобом діалогу Директорії УНР із РНК УСРР. Пропозиція зближення українських партій в еміграції із КП(б)У знайшла прихильників і в радянському уряді України¹.

Отже, союзним договором між УСРР й РСФРР та Ризьким мирним договором союзних республік із Польщею було закладено правові основи можливості радянського уряду в Москві представляти в системі міжнародних відносин території колишньої Російської імперії як єдине політико-правове ціле. Хоча слід було політичні й економічні повноваження центрального радянського уряду зміцнити. На 1921 р. слід було розв'язати питання статусу балтійських держав відносно інших територій колишньої імперії. На той період був прецедент визначення фінансового статусу польських територій, які перебували в складі колишньої Російської імперії. У прелімінарному мирному договорі із Польщею, підписаному в Ризі в 1920 р., було відзначено, що Польща не несе ніяких зобов'язань по відношенню до Росії, котрі впливали б із факту перебування її територій у складі Російської імперії. За польсько-українською схемою (Ризький прелімінарний та Союзний 1920 р.) було укладено договори із балтійськими державами.

Укладенням цих договорів РСФРР відкрила для нових держав можливість інтегруватися в систему економічних та господарських відносин у Європі, а статус їх частки – у підтриманні торгового балансу в Європі (транспортні магістралі, порти тощо) визначався згідно з процедурою, передбаченою встановленими після Першої світової війни нормами міжнародного права у частині інтеграції в систему міжнародних відносин новоутворених на уламках імперій держав. Процедура інтеграції в систему міжнародних відносин для балтійських держав була аналогічною із польською для Польщі. Польщу в 1920-1921 рр. визнавали як РСФРР й УСРР, так і країни Західної Європи.

Після підписання прелімінарного договору у 1920 р. Польща стала державою-репрезентатором РСФРР у статусі правонаступника фінансової частини зобов'язань колишньої Російської імперії та посередником у процесі їх реалізації в системі фінансових відносин у Європі з підписанням Ризького мирного договору 1921 р. Польща погашала частку зовнішніх зобов'язань Російської імперії, яка припадала на території колишнього царства Польського, за рахунок частки золотого запасу колишньої імперії, яка мала бути передана радянською Росією Польщі згідно з мирним договором².

Балтійські держави набули у цей же період статусу нейтральних держав через територію і порти, а також митні термінали, у яких мали відбуватися торгові стосунки радянських республік із країнами Європи. Це забезпечувало кореляцію правового статусу товарів та послуг

¹ Доклад Э. Квирина Наркоминодел т. Раковскому, ЦК КПБУ т. Коссиору, ЦК РКП т. Крестинскому, Наркоминодел т. Чичерину. 30/XI 1920 г. // ЦДАВО України, ф. Р-4 сч., оп. 1 с., спр. 14, арк. 9.

² Делеша Г. В. Чичерина относительно материальной стороны прелиминариев. 10 декабря 1920 г. Иоффе, Рига // Польско-советская война 1919-1920 (Ранее неопубликованные документы и материалы): У 2 тт. – М., 1994. – Т. 2. – С. 147.

радянського походження з міжнародними правовими стандартами, прийнятими у повоєнній Європі¹.

Укладенням договорів із балтійськими державами та союзного договору із УСРР РСФРР отримала можливість остаточно врегулювати стосунки із Польщею Ризьким мирним договором 1921 р. Зокрема, представляти фінансово-економічну частину зовнішніх зобов'язань колишньої Російської імперії та розділити їх із Польщею у частині польських територій які перебували у складі колишньої імперії. Тобто договорами РСФРР із Польщею, УСРР та балтійськими державами було окреслено не лише політичний кордон двох радянських республік, а також їх митну територію і закладено правову основу участі в підтриманні торгового балансу в Європі. Отримали своє місце в системі міждержавних економічних стосунків також Польща і балтійські держави, закладено було підвалини врегулювання правового статусу економічного та транспортного потенціалу УСРР. Система договорів 1920-21 рр., укладених РСФРР і УСРР, створила правові можливості для остаточної інтеграції РСФРР у систему міжнародних економічних відносин. Отже, на початок 1922 р. виникли всі можливості врегулювання статусу економічного, транспортного та митного потенціалу РСФРР у європейській системі міжнародних відносин.

Міжнародна конференція у Рапалло в квітні 1922 р. мала остаточно врегулювати «російське питання». Делегація РСФРР була акредитованою на конференції як така, яка може представляти й території УСРР, БСРР тощо² на умовах та підставах Союзного договору від 28 грудня 1920-го р. Але на конференції розглядалася лише економічна частина питання інтеграції РСФРР у систему міжнародних відносин, тому союзний договір давав змогу РСФРР представляти УСРР у питаннях зовнішньоекономічної діяльності. Представляти УСРР політично для РСФРР було неможливо, на заваді стояло невизнання УСРР країнами Європи, котрі не перебували в межах адміністративно-територіальної системи колишньої Російської імперії³.

Укладення Рапалльського договору між РСФРР і Німеччиною створило підвалини економічного статусу УСРР у системі міжнародних відносин. Поширенням дії Рапалльського договору на республіки, «союзні із РСФРР», у тому числі й УСРР, було закладено правові підвалини для здобуття УСРР політичного статусу в системі міжнародних відносин. Адже Німеччина фактично визнала політично

¹ Заявление Представителя РСФСР в США Л. К. Мартенса по поводу торговли между Советской Россией и Соединенными Штатами Америки. 8 июля 1920 г. // Документы внешней политики СССР. – У 16 тт. – М., 1959. – Т. 3. – С. 20; Доклад народного комиссара по иностранным делам Г. В. Чичерина на заседании ВЦИК 17 июля 1920 года. Стенограмма. – М., 1920. – С. 11-12.

² Посол мира. Страницы из дневника лорда д'Абернона (Берлин 1920-1926 гг.): У 2 т. – М., 1931. – Т. 1. – С. 177.

³ Доклад Э. Квирина Наркоминдел т. Раковскому, наркоминдел т. Чичерину, ЦК РКП т. Крестинскому, ЦК КПБУ т. Молотову. 14/1 1921, №8, г. Рига // ЦДАВО України, ф. Р-4 сч., оп. 1 с., спр. 14, арк. 35.

УСРР, маючи акредитоване представництво Директорії УНР у Берліні¹. Це був перший прецедент втрати УНР права представляти політично українські території на міжнародній арені.

Рапальський договір та поширення його дії на «союзні з РСФРР республіки» заклало правові підвалини договору про утворення СРСР, укладеного 30 грудня 1922 р. Але до 1926 р. відносини між СРСР (як цілісне у правовому відношенні політичне утворення) та Німеччиною розвивалися на основі союзного договору від 28 грудня 1920 р. Навіть у договорі «Про поширення дії Рапальського договору на республіки, союзні із РСФРР» була стаття, що підтверджувала самостійність політичної частини курсу діяльності УСРР на міжнародній арені. Ця стаття стосувалася україно-німецьких відносин після укладення УНР Брест-Литовського договору із країнами Четверного союзу². Німеччина прагнула врегулювати всі питання статусу територій УНР. Тому для Німеччини слід було врегулювати у договорі пакет взаємних зобов'язань із УНР.

Згідно з союзним договором від 30 грудня 1922 р. УСРР втрачає повноту необхідних для ведення власної зовнішньої політики повноважень у політичній частині, делегувавши їх союзному уряду. Зовнішньополітичний курс УСРР мав бути самостійним згідно з договором «Про поширення Рапальського договору на союзні РСФРР республіки», а згідно з союзним 1922 р. – повноваження представляти УСРР було делеговано союзному Наркомату іноземних справ. Тому в період між підписанням союзного договору 1922 р. і укладенням між Німеччиною й СРСР «Договору про нейтралітет» статус політичної частини зовнішньополітичного курсу УСРР не було врегульовано остаточно. Натомість, УСРР, завдяки укладенню союзних договорів 1920 та 1921 рр., успішно інтегрувалася в систему економічних відносин повоєнного світу, успадкувавши, за посередництвом РСФРР, Польщі й балтійських держав частку в торговому і фінансовому балансі Європи. Також було врегульовано статус збройних сил на території УСРР і порядок їх формування та перебування.

Дослідження питання значення союзних договорів відкриває можливості аналізувати подальшу трансформацію статусу України в системі міжнародних відносин у міжвоєнний період.

¹ Договор о распространение на союзные РСФСР республики договора, заключенного 16 апреля 1922 г. в Рапалло между РСФСР и Германией. 5 ноября 1922 г. // Советско-германские отношения от переговоров в Брест-Литовске до подписания Рапальского договора: У 2 т. – М., 1971. – Т. 2. – С. 562.

² Там само. – С. 564.